

Vita a romániai magyar irodalom új kézikönyvéről

A Korunk-délelőttiök legutóbbi eseménye, a Dávid Gyula—Marosi Péter—Szász János írta irodalomtörténeti tankönyv köszöntése, mint januári számunk *Szerkesztők — olvasók* rovatában jeleztük, rendhagyó módon zajlott le: a bevezető értékelést-méltatást (melynek fő gondolatai Kántor Lajos *Irodalomhasználat, 1978* című tanulmányában olvashatók, a Korunk idei 2. számában) érdemi vita követte, majd a szerzők olvasták fel vallomásukat munkájuk tanulságairól. Az elhangzott szövegek közlését (a találkozó lefolyásának némileg ellentmondva) két műhelyvallomással kezdjük; a többi felszólalást folytatólagosan adjuk közre lapunk áprilisi és májusi számában. A vitához közben beérkező észrevételeknek, véleményeknek ugyancsak folyamatosan helyt adunk.

KORUNK

Tanulságok tankönyvírás után — önmagam számára

Nincs olyan mű, amely tanulságokkal ne járna. Magára a szerzőre nézve — ha van ereje szembenézni a már kész művel, s felfedezni benne azt, amit az ezután megszületendők érdekében követnie vagy kerülnie kell. S irodalmunk egészére nézve — ha eléggé odafigyel arra, hogy mennyire helyes (vagy tév-)úton jár a legújabbban világra bocsátott könyvében.

Ezeket kívül — lévén, hogy itt most egy tankönyv kerül terítékre — talán volna a tanulságok levonásának egy harmadik lehetősége is: milyen gyakorlati hasznosíthatósága lehet a jövőre nézve annak, amit a szerzők jól vagy rosszul megoldottak. Merre vezetnek a megtépett ruhával, karcolások, sebek árán megtalált ösvénykéik, s hol vannak a biztos tengelytörés érdekében elkerülendő rejtett gubbenők. Ezen a ponton azonban — bizonyos jelek szerint — a tankönyvszerzőnek megengedtetik saját maga számára megtartani a tanulságokat. Ugyanis épp *A Hét* 1977. évi utolsó számában olvashattuk, hogy a középiskolai oktatásban bekövetkezett mélyreható változások szükségelte új tantervek már el is készültek, mégpedig „tantervkészítésünk demokratizmusának szellemében”, „egyetemi és líceumi tanárokból álló munkacsoport” vitája nyomán. Tudjuk, hogy ez a „szemléletében új irodalomoktatás” az 1977/78-as tanévvel már meg is kezdődött, sőt készül a reá szabott új tankönyv is: az I. líceumi osztály számára, s felöleli a magyar irodalom történetét a *Halotti beszéd*től Mikszáth Kálmánig bezárólag.

Tudomásul véve a tényeket, megkérdőjelezhetetlenül is szükségesnek tartom azonban néhány tanulság levonását, ha már az ide-oda kanyargó élet ezt a vesszőfutást is megjáratta velem. Dixi et salvavi animam meam.

Egy tankönyvszerző gondoljai kétfélek: irodalomtörténetesiek és didaktikaiak. Ennek megfelelően a tanulságok is két csoportban foglalhatók össze.

Ami az elsőt illeti, mindenekelőtt azt szeretném elmondani, hogy a munka során — úgy érzem — kiderült: irodalomtörténetírásunk valóban elérkezett abba a szakaszba, amelyben el lehet (és kell) kezdeni a romániai magyar irodalom

történeti szintézisének kidolgozását. Főképp az utolsó évtizedben számos részlettanulmány, cikk, néhány monográfia, irodalomtörténeti dokumentumközlés jelent meg, amelyeknek összegező mérlegre tevésére elengedhetetlen. Egy tankönyvíró számára ez a művelet tulajdonképpen az elsődleges feladat, hiszen nem kell egyebet tennie, mint a meglévő eredményeket egységes képbe fogni. Ennek a műveletnek a tanulságai azonban — úgy érzem — mindenképpen túlnónek könyvünk keretein.

Mindenekelőtt nem kis nehézséget jelentett a két háború közötti korszak romániai magyar irodalmával kapcsolatban ennek az említett egységnek a megteremtése. Ez ugyanis szerintem csak a tanulmányozott korszakra eső konkrét tényanyagra támaszkodva lehetséges. Csakhogy közben az ember minduntalan olyan koncepciókkal és szemléletekkel kerül szembe, amelyek az ősnemzés útján, magának az anyagnak a létezése (adott esetben kellő tényszerű ismerete) előtt jöttek létre, s amelyeknek egyike-másika makacsul él tovább akkor is, amikor irodalomtörténetírásunknak az utóbbi években elért eredményei révén itt-ott már a tények maguk is ismertek. Az ilyen szemléletekkel való szembenézésben, igaz, mutathatunk már fel eredményeket (hogy csak egyre, a transzvilvanizmusról megjelent újabb tanulmányokra utaljak), de ennek ellenére — vagy talán éppen ezért — a legfontosabb irodalomtörténeti feladatok egyikének épp azoknak az irodalomtörténeti tényekkel való szembesítését és ezen alapuló kritikai vizsgálatát érzem.

A második — ebből közvetlenül adódó — tanulság számomra az, hogy egyetlen szintézis sem születhetik meg, csak úgy, ha sikerül visszamenni az irodalomtörténet ősforrásához, magához az irodalomhoz. Munkám során magam is igen nagy számú irodalomtörténeti „legendával” találkoztam, amelyeket valaki valaha papírra vetett, s amelyek aztán ellenőrzés nélkül gyűrűztek tovább, még jó, ha eredeti formájukban, de sokszor deformálódva is. Márpedig amennyire kézenfekvő, hogy egy művet nem lehet csak a róla írott tanulmányok alapján elemezni, hanem kézbe kell venni magát a verset, a regényt vagy elbeszélést, annyira nyilvánvalónak kellene lennie annak is, hogy az irodalom életéről csak az első kézből vett dokumentumok alapján lehet képet alkotni. Persze, az sem százszázalékosan igaz, amit a korabeli sajtóban vagy magánlevelekben leírtak. De a sokféle tükörben visszatükröződő képeket összevetve azért mégis eljutunk magához a valósághoz, vagy valamihez, ami legjobban megközelíti a valóságot.

Valamikor irodalmi múltunk megítélésében dogmának számított a *Korunk* és a *Helikon* kibékíthetetlen ellentéte, s nem egy irodalmi értékünket véltük rehabilitálhatni úgy, hogy kijátszottuk más — a dogmához nem illeszthető — értékek ellen. Az igazság azonban az, hogy nemcsak a *Korunk* járta meg a maga útját a korai dienesi és a proletkultus korszaktól a népfrontig, hanem saját fejlődése ívén a helikoni írók számottevő része is eljutott a szókimondó antifaszizmusig, a „barna pestissel” szemben a humanum nyílt megvallásáig. Könyvünk első részében, azt hiszem, ezt sikerült érzékeltetnünk.

Aki a szó igazi értelmében vett irodalomtörténetet akar művelni, az nem tehet mást, mint hogy a tények alapjára helyezkedik. Ezeket lehet értelmezni, magyarázni, okaikat és következményeiket mérlegelni — épp ez az irodalomtörténetírás feladata. Csak egyet nem lehet: tudomásul nem venni. Ön- és közvesztélyes — mert a tudatot fertőzi meg — az a tudomány, amely nem a tényekre építi a maga koncepcióit, hanem eleve megalkotott koncepciók alapján nyilvánítja létezőknek vagy nem létezőknek magukat a tényeket.

A romániai magyar irodalomkutatásban ezért érzem különösen fontosnak az irodalmunk dokumentumait hozzáférhetővé tevő kiadványok, kötetek elkészítését. Gyakorlatból tudom, hogy ez nem könnyű dolog — talán már ott kezdődik a nehézség, hogy ki kell nevelni azt a kutatónemzedéket, amelyik tudja, mit kezdjen a kezébe kerülő dokumentumokkal, s ha nem kerülnek a kezébe, hogy hol keresse őket.

És most rátérnék a tankönyvírói tanulságokra.

Mindenekelőtt el kell mondanom, hogy mennyire örvendetes, sőt mondhatnám egyenesen megható volt, ahogyan a magyar szakos tanárkollégák annak idején a kézirat első részéből azon borzosan készült sokszorosított próbakiadást fogadták. Újra beigazolódott, hogy a középiskolai katedrákon egész sereg kitűnő tanár dolgozik, akiknek felelősségéből, az igények és lehetőségek közötti mértéktartásából, szakmai tapasztalataiból a számára egészen új területre tévedt szerző nagyon sokat meríthetett. Az ő megállapításai, helyeslő és bíráló észrevételeik, figyelmeztetései is hozzájárultak ahhoz, hogy a végleges szöveg a célnak megfelelőbb, használhatóbb legyen. Ezúttal is szeretném megköszönni észrevételeiket.

A második tapasztalatom, hogy az összes műfajokban dolgozó alkotók közül a tankönyvíróra nehezedik a legnagyobb felelősség. Hiszen a tankönyv hat a leg-

szélesebb körben s épp „olvasóinak“ legfogékonyabb életkorában. Amit tehát lefrünk, annak minden másnál nagyobb a hatása, s amit hibázunk, minden másnál nagyobb kárt okoz. A legnagyobb felelősséggel kell tehát mérlegelni minden munkafázist, minden mondatot, hiszen egész nemzedékek válnak olyanná, amilyenek tankönyveink s azok segítségével tanáraink formálják őket.

A kézirat elkészítése során külön nagy gondot okozott az, hogyan lehet az irodalom eleven valóságát egy tankönyv (és megadott óraszám) kereteibe beszorítani. Legalább akkorát, mint magának az anyagnak az összegyűjtése és értékelése. Hogy az összeegyeztetés szükséges, az kétségtelen. De a végletekig (vagy azon is túl) menően tömörítő-szelektáló szerzőnek azzal is számolnia kell, hogy jön egyfelől a közvélemény, amely egész bűnlajstromot állít össze kihagyott vagy szűkkeblűen tárgyalt kedvenceinek névsorából, s jön másfelől a szakkritika (ide számítva a lehetőségeket a gyakorlat oldaláról mérlegelő tanárt is), amely ebben a zsugorított — a bűvés „óraszám“ Prokrusztesz-ágyába gyömöszölt — formájában is irreálisan terjedelmesnek ítéli a könyvet.

Amióta azonban ezzel a dilemmával — a kész könyv tanúsítja, hogy mennyire sikerrel vagy sikertelenül — megvívunk, a kérdésben egészen új helyzet teremtődött. Az irodalomtanítás számára adott keretek még tovább szűkültek, s a most körvonalazódó új oktatásban még inkább a gyakorlatra és a reáltudományokra tevődött a hangsúly. Azonkívül a tanulmány minőségének változásával is számolnunk kell. A magyar irodalom történetét a *Halotti beszéd*től Lászlóffy Aladárig két év anyagában (a líceum I. és II. osztályában) tanítják a ma már kötelező IX. és X. osztályban, ahol nem a régi gimnáziumok kiválasztottai, nem is a többnyire versenyvizsgákon bejutott legjobb líceumi tanulók ülnek a padokban, hanem személyválogatás nélkül minden 14—16 éves gyermek. Ilyen körülmények között lényegében máris meghaladott az a kérdés, hogy tanítható-e a romániai magyar irodalom általunk írott XII-es tankönyve, vagy nem.

A tanulságot azonban épp ezért fontos lenne a jövőre nézve levonni, s a megoldást ennek alapján megtalálni.

Az általában kézenfekvőnek tartott megoldás — amint azt egyes újonnan született tervezetek és kísérletek máris mutatják — az extenzív teljesség helyett az irodalom anyagából a reprezentatív minőség kiválasztása és tananyaggá formálása. Csakhogy ez a megoldás csupán *általában, elméletileg* adott. Nekünk ugyanis nem szabad megfélekednünk arról, hogy a hazai magyar irodalomtörténettánnak csupán egyik feladata az irodalmi műveltség alapjainak lerakása, az olvasóvá nevelés. Az irodalomtanítás az anyanyelvtanítás részeként — amint azt Murvai László egyik cikkében nemrég hangsúlyozta — „az iskolában folyó személyiségformálás egyik alaptantárgya“. Azaz konkrétan: a magyar nemzetiségű ifjúság nemzetiségi tudatának elsődleges formálója. Nagy horderejű dolog az, hogy mint ilyen, a tízosztályos kötelező oktatás bevezetése révén ifjúságunk egészéhez eljuthat. De éppen azért nem mondhat le arról az információanyagról, amelynek megszerzésére a tanuló számára ebben a pillanatban az irodalomra az egyetlen keret.

Szerintem — nem általában és elméletileg, hanem konkrétan itt és most — egyetlen lehetséges megoldásként olyan tankönyvtípus kínálkozik, amely a magyar irodalom legjavát extenzív teljességében, tehát az írói életmű egésze, a kor egész irodalma, művelődése, történelmi-társadalmi mozgása felé vezető összefüggéseinek felmutatásával juttatja el a tanulóhoz. Rendben van, legyen műközpontú irodalomtanítás (ez úgyis olyan modernül hangzik), de csak akkor, ha az elemzett mű bemutatása során meg tudjuk találni a módját annak, hogy feltárjuk a tanuló előtt mindazokat a történelmi, társadalmi, művelődési stb. komponenseket, amelyek magának a műnek a megszületésénél szerepet játszottak. S ha ezt nem lehet betámasztandó anyagként találni — mert szerintem sem lehet —, akkor alakítsuk ki azt a tankönyvtípust, amelyben az anyag egy része már nem a szó szigorú értelmében vett tananyag, hanem tájékoztató magánolvasmány minden igényesebb és érdeklődő tanulóknak — s ezek számát, valamint a két anyagtípus határait az osztály színvonala határozza meg —, azzal a többlettel, hogy ez a forrás, tankönyv lévén, mindenkinek eljut, s az extenzív tájékozódás *lehetőségét* mindenki számára biztosítja. Egy ilyen tankönyv és a hozzá csatlakozó (s mint tankönyv, szintén mindenkinek eljutó) szöveggyűjtemény arra is alkalmas lenne, hogy segítsen továbblépni az érdeklődőknek a ma már örvendetesen gyarapodó irodalomtörténeti, művelődéstörténeti, művészeti, történelmi és társadalomtudományi munkák, szótárak, kézikönyvek, lexikonok felé.

A mai iskola célja olyan ember kialakítása, akinek mindennapi — mondjam azt: kenyérkereső — foglalatosságában az eddigiénél jóval nagyobb szerepe van a gyakorlati ismereteknek, a reáltudományoknak. De épp napjainkban az olvasóközönség átrétegződésének tanúiv vagyunk, s bár erről — pontos szociográfiai fel-

mérések, tanulmányok híján — egyelőre csak sejteiseink vannak, annyit máris megállapíthatunk, hogy jelentős mértékben megnőtt az irodalmat olvasó nem irodalomírók, a különböző humán és reáltudományok iránt érdeklődő nem humán-, illetve nem reálszakmájú olvasók száma. Csak az irodalomnál maradván, nem különböz, hogy az iskolának sikerül-e ezt a nem irodalmár olvasótömeget felkészítenie az irodalom nyújtotta szépségek és igazságok igénylésére, befogadására és beleérező, értő méltánnyására.

Végezetül csak annyit, hogy a legtökéletesebb tankönyv sem lehet százszázalékos biztosíték. A döntő tényező a tanár — változatlanul, akinek biztosítani kell a munkája és felelőssége alapján megérdemelt megbecsülést, hogy felelősségteljes munkáját a legteljesebb odaadással és minden nem reá tartozó feladattól mentesen végezhesse. A mi nemzedékünk a háborús években tankönyvek híján tanulta a magyar irodalmat. S voltak lelkes tanáraink, akik így is be tudtak kapcsolni minket az irodalom eleven áramkörébe.

Ma vannak tankönyvek — s lesznek még jobbak is. Eppen ezért fontos a már megjárt úton szerzett tapasztalatok hasznosítása. Mert csak így alakítható ki a jövőndő irodalom jövőndő olvasóközönsége, s nemcsak az a sereg, akinek a tollforgatás így vagy amúgy mesterségévé válik. Mert az irodalom olvasók nélkül elveszti értelmét és célját.

Dávid Gyula

Miért tanítanék irodalmat...

Kedves Főszerkesztő Elvtárs!

Kedves Barátaim!

Kedves Balogh Edgár és Kányádi Sándor!

E megszólításnak oka-foka van. Az első kettő azt fejezi ki, milyen megtisztelő számomra, hogy a *Korunk* szerkesztőségében olyan meghívottak előtt mutatják be a XII. osztályosok számára írt tankönyvet, *A romániai magyar irodalom történetét*, akik akár tudományos akadémiák tiszteleti tagjai, akár tiszteletreméltó professzorok, kutatók vagy tanárok, akár csak egy napilap tiszteletbeli szerkesztői, de mindenképpen: szakemberek! Szakmájuk legjobbjai. Pusztán jelenlétük is kitüntetés számomra, számunkra.

A harmadik megszólítás arra utal, hogy bár a tankönyvben fejezettel szereplő írók egy része ma is itt él, Kolozsváron, talán egyes írók hibájából is, talán csak a házigazdánk gondatlansága miatt, de nincsenek itt közöttünk. Pedig milyen jó lett volna, ha a jelenlevők mellett azok is megszólalnak, akikről a könyv szól. Helyettük is köszöntöm a jelenlevő két „fejezetet”: Balogh Edgárt és Kányádi Sándort!

De térjünk a tárgyra.

A Goethénél időző Werner, amint tudják, egyszer megvallotta öreg társának, hogy végre ő is belátta: az irodalmi bírálatokra pedig nem kell válaszolni. Kivéve persze, tette hozzá, ha azzal vádolják az írókat, hogy ezüstkanalat lop. Goethe erre, rövid gondolkodás után, azt felelte: még akkor sem kell válaszolni.

Azzal az elhatározással jöttem ide, hogy nem szállok vitába azokkal, akik enyhébb vagy szigorúbb bírálatban részesítik tankönyvünket, s annak is a második, általam írt részét. Nem monomániából, elzárkózásból teszem ezt. Három évig dolgoztam ezen a szövegen, ne kívánják tőlem, hogy hirtelen megtagadjam akár csak egy részét is. Mindennek oka van benne, mi, hogyan, hova került. A fejezetek, részletek óriási többségében én döntöttem el, saját kezdeményezésemből, mi hogyan írássék meg ebben a második részben is. (Természetesen: a tanterv adta lehetőségen belül.) Kevés tehát az olyan részlet, szerkezeti megoldás, melyet kiadó, lektori kérésre változtattam meg a kéziratban; ezekért pedig ugyancsak én felelek, egysesegyedül, mert elfogadtam a lektori kérést. Nincs tehát mit magyarázkodnom: a könyv második része beszélt és beszél helyettem. Egy-két évig beszélni fog diákoknak; de remélem, lesz mondanivalója azután is, amikor az új iskolai struktúráknak megfelelő új tankönyvek kerülnek már az iskolások kezébe. Hátba belenő addig ez a tankönyv, és vele az én részem is, a romániai magyar irodalomtörténetírás, sőt az önmagunkról való gondolkodás szakadatlan folyamata. Mint egy meghaladandó kísérlet. Ezért köszönöm a bírálatokat éppen úgy, mint a tankönyvben felmerülő mondanivalók nyilvános továbbgondolását. Mert

szellemi munkát nem érhet nagyobb megcsúfolás, mint az elhallgatás. Az elhallgatás fájdalmasabb az elhallgattatásnál is. És minden szellemi munka legfőbb jutalma a lényegét igenlő vagy tagadó, de mindenképpen előtérbe állító visszhang. Ha foglalkoztatja azt a közösséget, amelyből és amelyért vétetett.

Egyetlen mondanivalóm van mégis az önök számára, és bizonyára az itt elhangzottakra is egyben-másban ráfelelve. Miért tanítanék én irodalmat abban az iskolában, ahol történetesen én lennék a tanár, igazgató, tanfelügyelő, tankönyvíró, sőt a tantervszerkesztő is? Miért tanítanék én irodalmat, akár a mostani tanulmányi rendben, akár hamarosan, egy átstrukturált irodalomoktatási rendben belül? A részleges kizárások módszerét alkalmazva szeretném körülírni válaszomat.

Persze, hogy van az irodalomtörténet és irodalomelmélet középfokú oktatásának felbecsülhetetlen értékű társadalomtörténeti, társadalomfilozófiai és erkölcs-nemesítő vonatkozása s haszna is; de aki pusztá historiográfiai, szociográfiai, etikai segéd tudománynak fogja csak fel az irodalomtörténetet és irodalomelméletet, s kizárólag ebben a szellemben közelíti meg diákjaival szépirodalmi anyagát, az az irodalomtanítás lényegét tagadja meg, és semmiképpen sem szeretetheti meg diákjaival az élő irodalmat, s nem nevel, mert nem nevelhet olvasókat. Márpedig minden irodalomtanítás döntő célja szerintem — tanítsuk bár éppen a klasszikusokat vagy a legkevésbé klasszikus kortársakat —: az olvasásra nevelés, az olvasónevelés maga.

Mindez nem egy irodalmi hetilap akvizitőrének a prakticista szempontja. Az az olvasó, akit én nevelnék irodalomóráimon, nem állítaná szembe a Gutenberg-galaxisban keletkezett kultúrtörténeti értékeket — önmagában, környezetében, társadalmában — semmiféle újszerű civilizatórikus vagy művelődési törekvés lehetőségeivel. Nem szeretnék tehát olyan olvasókat nevelni, akik azért, mert irodalom is nevelkedtek, szembefordulnak a XX. század technikai és tudományos forradalmának újvilágával. Sohasem bírtam a sznobokat. Meg kell azonban nagyon halkan jegyezni, nem olvastam azokat a romániai magyar irodalmi tanulmányokat és esszéket, amelyek irodalomcentrizmusra, az esztétikai kultúra elszigetelésére biztattak volna nálunk ebben a harminchárom évben. Nem is voltak ilyen tanulmányok és esszék. A műközpontú elemzés igényét pedig csak az értetlenkedők tekinthették az esztétikum elszigetelésére való törekvésnek. Ha azonban jól emlékszem — és jól emlékezem! —, éppen ellenkezőleg, az esztétikai kultúra, az esztétikum viszonylagos autonómiája egyesek részéről való következetes lebecsülésének, tagadásának lehettünk tanúi a negyvenes és ötvenes évek folyamán; és mi magunk, előrehaladottabb korúak sem tagadhatjuk bizonyos felelősségünket, hibáinkat e téren. Annál elhibázottabbnak éreztem és érzem most is az úgynevezett irodalomcentrizmusról folytatott vitáink tegnapi, önök által adott megalapozását. Akik tudniillik önök közül az esztétikai kultúra állítólagos egyeduralomra törése ellen álltak szorítóba nálunk, azok menthetetlenül nemlétező ellenfelekkel harcoltak; árnyékbokszolásukkal tűntek ki. Ellenben — mind egyek lehetünk és vagyunk is a sokoldalúan fejlett modern ember, az irodalmat is olvasó, zenét is hallgató, képet is néző (vagy író, zenélő, festő) matematikus, orvos, mérnök, technikus, munkás, földműves, sőt az irodalmat is olvasó irodalomtanár... és író... szolgálatában; s azoknak az intézményes kereteknek az alakításában, amelyek anyanyelven biztosítják a sokoldalúan fejlett ember szellemi életét — éppen nálunk, a szocialista Romániában.

Ha tehát azt kérdik tőlem, miért vállaltam el a tankönyvírást, és éppen a felszabadulás utáni romániai magyar irodalommal foglalkozó fejezetek megírását, ezt az eleve háládatlan feladatot, akkor azt válaszolom: mert az irodalomra nevelést, az olvasásra nevelést tartom az esztétikumra, az esztétikai alkotásra és fogyasztásra való ránevelés legtöbb lehetőségét nyújtó, nyitó útnak korunkban és társadalmunkban is. Az esztétikumot magát és mindenekelőtt legdúsabb lelőhelyét, a művészi képet pedig az önismeret és az álom, a valóságlátás és az emberibb világról álmódott álom legnagyobb hordozójának. 150 évvel ezelőtt ezt úgy mondták volna: „lenni ösmérem.”

Ennek a tankönyvnek az általam írt második része abból a meggyőződésből született tehát, hogy a szocialista társadalomban és egy szocialista nemzetiség életében is egyik legnagyobb, semmivel sem helyettesíthető kincsünk a hazai, sajátos energiarendszerekből s a világirodalom eleven áramköreiből egyaránt táplálkozó irodalmunk. Amennyiben erősíthetjük könyvünkkel, erősíthetem fejezeteimmel tanárban, diákban, iskolán kívüli olvasóban ezt a meggyőződést, annyiban, annyira örvendek könyvünk megjelenésének. Amennyiben viszont nehezítettem — fejezeimmel — e meggyőződés kialakulását, annyiban, annyit hibáztam. És ezt sajnálom.

Marosi Péter